

Clausewitz és a kaméleon színe

(Az aszimmetrikus hadviselés)

10.17047/HADTUD.2015.25.E.4

Rezümé

A Magyar Hadtudományi Társaság, az MTA Hadtudományi Bizottsága, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2014. november 12-én rendezett „Az aszimmetrikus hadviselés” című szakmai-tudományos konferencia délutáni katonai szekció ülése során a hallgatóság számára zavarólag hatott a háború eme megjelenési formájának leírására használt kifejezések sokasága. Jelen tanulmányban a szerző egyes klasszikusok írásainak felhasználásával kíván a háború eme megjelenési formájára használt jelzők sokasága okait feltárni, majd az okokra magyarázatot adni.

Kulcsszavak

aszimmetrikus hadviselés, Clausewitz, kis háború, népháború

Jobbágy, Zoltán

Clausewitz and the Colour of the Cameleon

(The Asymmetric Warfare)

Abstract

The Hungarian Association of Military Science, the Military Science Committee of the Hungarian Academy of Sciences, and the National University of Public Service organised a conference titled „Asymmetric Warfare” on 12 November 2014. In the military section during the afternoon it became clear that the many adjectives used to describe this sort of war is rather annoying for most participants. Based on the writings of certain classics this article has the aim to clarify and then deliver an explanation for the reasons of this multiplicity.

Key words

asymmetric warfare, Clausewitz, small war, peoples's war

A Magyar Hadtudományi Társaság, az MTA Hadtudományi Bizottsága, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2014. november 12-én Az aszimmetrikus hadviselés címmel rendezett szakmai-tudományos konferenciát. A délelőtti, plenáris ülést követő katonai szekció ülése során az előadók egyértelművé tették, hogy a konferencia témája a háború egy megjelenési formáját takarja, de a hallgatóság számára zavarólag hatott az annak leírására használt jelzők sokasága. Az *aszimmetrikus* kifejezés mellett olyan kifejezések is elhangzottak, mint *gerilla*, *irreguláris*, *kis*, *partizán*, *forradalmi*, *alacsony intenzitású*, *modern*, *nem hősiés*, *kényelmetlen*, *nem Clausewitz-i*, *nem háromsági*, *primitív*, *törzsi* vagy éppen *bozót*.

A háború ezen megjelenési formája valóság volt Irakban és valóság Afganisztánban, ezért a vonatkozó szakirodalom a reneszánszát éli. A NATO hivatalos terminológiájában jelenlegi megnevezése *counterinsurgency*, azaz *felkelés elleni* műveletek.

Az iraki és afganisztáni fegyveres konfliktusokra válaszul 2006-ban az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje a tengerészgyalogsággal közösen kiadta az *FM 3-24 Counterinsurgency* tábori kézikönyvet. Öt évvel később, az FM 3-

24 lényeges elemeit lényegében változatlan formában átemelve a NATO is kiadta az *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)* szövetséges összhaderőnemi doktrínát. A két dokumentumnak köszönhetően ismert és kevésbé ismert klasszikusok írásai kerültek ismét a figyelem középpontjába.¹

Egy tantárgy margójára

A 2012-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia kiemeli, hogy a Magyar Honvédség korszerűsítése során alapvető fontossággal bír a nemzetközi környezetben megszerzett tudás és tapasztalat hasznosítása. A stratégia szerint az összetett katonai kihívásokra csak olyan haderő képes sikeres választ adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, ezért az átalakuló, *vezetői képesség központú* tisztképzés kialakítása során fontos a megszerzett tapasztalatok feldolgozása és megosztása.²

Összhangban a NATO doktrínális publikációs tevékenységével, valamint a Nemzeti Katonai Stratégia tisztképzéssel kapcsolatos elvárásával, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara Összhaderőnemi Műveleti Tanszékén elkészült *A felkelés elleni műveletek elmélete I. (HÖSHM03)* 2 kreditű tantárgy, aminek tesztelése folyamatban van. A tantárgy a hallgatók számára lehetővé teszi, hogy a háború ezen megjelenési formájával kapcsolatban, a különböző klasszikusok írásait bemutató előadások segítségével, megfelelő alpra tegyenek szert a vonatkozó NATO-doktrínák megértéséhez.

A kurzus a Nemzeti Katonai Stratégiában megfogalmazott azon kijelentésre is reagál, miszerint a jövő katonai műveleteire jellemzően eltérő kultúrájú, megosztott társadalommal, visszamaradott infrastruktúrával és államszervezettel rendelkező országokban kerül sor. Mivel az ilyen műveleti környezetben kiemelt jelentőséggel bír az alkalmazott erő megfelelő felkészítése és kiképzése a várható viszonyokra, a kurzus különös figyelmet fordít a Föld különböző térségeiben, eltérő kulturális és politikai viszonyok között tevékenykedett, esetenként kevésbé ismert klasszikusok írásainak bemutatására is.³

A kurzusban az előadások nagyjából fele-fele arányban foglalkoznak a felkelés (Lawrence, Mao Tse-tung, Che Guevara, Marighella) és a felkelés elleni műveletek (Callwell, Heneker, Gwynn, Galula, Trinquier, Heydte) klasszikusaival. Emellett természetesen központi szerepet játszik *Schmitt* és *Clausewitz* témára vonatkozó gondolatainak a bemutatása is. Jelen tanulmány ez utóbbi klasszikusok írásait felhasználva kíván a háború eme megjelenési formájára használt jelzők sokasága okait feltárni, majd az okokra magyarázatot adni.

Counterinsurgency – a német vonal

Carl Schmitt német filozófus *The Theory of the Partisan, A Commentary/Remark on the Concept of the Political* című művében a *partizán* kifejezést használja, amit összeköt az *irreguláris*al. Szerinte a partizán hadviselés irreguláris, ami azonban

¹ The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Manual. The University of Chicago Press, 2007; Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN) – AJP 3.4.4, NATO Standardisation Agency, 2011. február; BAKOS Csaba Attila: Korunk változó hadviselésének hadelméleti alapja. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, kézirat (Hadtudomány, 2014. évi elektronikus lapszám).

² Nemzeti Katonai Stratégia. Honvédelmi Minisztérium, 2012, pp. 16–20.

³ Uo. p. 14.

csak akkor nyer értelmet, ha a vele szemben álló *reguláris* kifejezést megfelelően definiáljuk. A modern kort vizsgálva egyértelmű számára, hogy a véres és sokáig elhúzódó félszigeti háború során (1808–1814) a spanyol lakosság által folytatott irreguláris hadviselés csak a szemben álló francia haderő reguláris jellegének figyelembevételével nyert értelmet.

Az irreguláris jelleg az ellenségeskedését új dimenzióba helyezte, amiben megjelent a terror és az ellenterror, benne az ellenség teljes megsemmisítése. Schmitt szerint a partizán egy irreguláris harcos, mivel nem rendelkezik egyenruhával és egységes fegyverzettel. Politikai kötődése erős, ami elvezethet akár egy eszmével, üggyel, vagy csoporttal való teljes belső integrációig is. A reguláris/irreguláris megkülönböztetés ezért alapvetően katonai-technikai jellegű, és a legális/illegális megkülönböztetéséhez hasonlóan nem feltétlenül létezik tiszta választóvonal.

Az irreguláris a hadviselés hagyományos, statikus alapjait kérdőjelezi meg, amiben központi szerepet játszik a háború és a béke különválasztása, a katona és a civil megkülönböztetése, az ellenség és a bűnöző elhatárolása, valamint az államok közötti és az állam belüli háború szétválasztása. A partizán-hadviselés irreguláris jellegét meghatározza a tér és az idő hagyományos hadviseléstől eltérő értelmezése, a meglévő társadalmi struktúrák szétzúzása, a bel- és a külpolitikai kontextus összemosódása, valamint a hadviselést támogató technikai-ipari háttér eltérő jelentősége.⁴

A viszonylag kevésbé ismert *Friedrich August Freiherr von der Heydte* német katonatiszt, későbbi tábornok *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon* című művében az *irreguláris* kifejezést részesíti előnyben. Szerinte az irreguláris hadviselés irodalma gazdag, azonban ez a gazdagság nem jár együtt sem ennek a fajta hadviselésnek a pontos definiálásával, sem pedig az irreguláris/reguláris közötti határvonal pontos meghúzásával.

Az irreguláris hadviselés lényege, hogy az egyik fél a nagy katonai szervezetek helyett kisebb csoportokban harcol, ezért a küzdelem kimenetelét nem néhány nagyobb csata, hanem nagyszámú kisebb összecsapás eredménye határozza meg.

Jellegétől függetlenül Heydte szerint az irreguláris háború valódi háború, annak egy megjelenési formája. Az irreguláris jellegből kifolyólag az ilyen háború *nem korlátozott* és *nem konvencionális*. Nem korlátozott, mivel nemcsak katonák vesznek benne részt és nem konvencionális, mivel megvívását nem szabályozzák konvenciók, törvények és normák. Az irreguláris hadviselés jelentette kihívások közül kiemeli a tér és az idő problémáját, aminek következtében nagyon nehéz általános érvényű elveket és törvényszerűségeket meghatározni. Az irreguláris hadviselésnek nincs külön stratégiája, megvívása során azonban érvényesek a hadviselésre vonatkozó általános stratégiai elvek. Azokat pedig különleges körülmények között, *indirekt módon* alkalmazzák. Mivel alapvetően nem katonák vesznek benne, ezért nem lehet hagyományos értelemben vett frontokról sem beszélni. Az ilyen háborúnak sok esetben nincsen megállapítható kezdete, nem jár döntő csaták megvívásával és esetenként nincs egyértelmű győztese, de vesztese sem.⁵

⁴ SCHMITT, Carl: The Theory of the Partisan. A Commentary/Remark on the Concept of the Political, Duncker & Humblot. 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, pp. 10–55. Internet, letöltve 2014. 11. 20, elérhető: <http://obinfo.net.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschnitt-theory-of-the-partisan.pdf>.

⁵ HEYDTE, Friedrich August Freiherr von der: Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon. New Benjamin Franklin House, 1986, pp. 2–11., 67–104.

Counterinsurgency – a brit vonal

C. E. Callwell brit katonatiszt, későbbi tábornok *Small Wars: Their Principles and Practice* című művében a *kis háború* kifejezést használja, amit az *irreguláris* kifejezéshez kapcsol. Megjegyzi azonban, hogy az általa használt kifejezésnek semmi köze a mérethez, mivel a megvívásukhoz szükséges hadjáratok mind a jelleget, mind a körülményeket tekintve nagyon eltérőek lehetnek. Jelenthetnek vademberek és felig civilizált népek elleni vezetett expedíciókat, lázadások leverésére és gerillák legyőzésére szolgáló hadjáratokat, valamint a nyílt ütközetet fel nem vállaló ellenségek ellen folytatott korlátozott háborúkat.

Callwell a kis háború kifejezést – jobb híján – azon hadműveletekre vonatkoztatja, amelyben egy reguláris haderő irreguláris, vagy ahhoz hasonló erőkkel folytat harcot. Hangsúlyozza, hogy a kis háborúk során alkalmazott irreguláris hadviselés nagyban különbözik a reguláris hadviseléstől. Utóbbiban a szemben álló felek nemcsak ismerik egymást, hanem a háború megvívása során bizonyos szabályokat és elveket betartanak, azoktól nem térnek el. Reguláris háború során a szembenálló felek rendelkeznek intézményekkel, központi kormányzattal, valamint egységes parancsnokság alatt álló hadsereggel.

A reguláris háború során a szembenálló felek célja, hogy az ellenség fővárosát elfoglalják, de legalább is veszélyeztessék. Tekintettel arra, hogy a főváros egyben kormányzati és kereskedelmi központ is, elfoglalása esetén lebénulhat a kormányzat, összeomolhat a kereskedelem, ami pénzügyi csődhez vezethet. Összességében szerinte a két háború közötti legnagyobb különbség, hogy míg a reguláris háború magában hordozza a döntő győzelem lehetőségét, addig az irreguláris nem, vagy nem feltétlenül.⁶

William C. G. Heneker kanadai származású brit katonatiszt, későbbi tábornok *Bush Warfare* című művében a nyugat-afrikai hadszíntéren szerzett tapasztalatai összegzésénél a *bozót* kifejezést használta. A különböző bennszülött törzsek ellen alkalmazott *bozóthadviselést* szűken értelmezi, és harcászati szempontból írja le.

Megemlíti, hogy az afrikai brit gyarmatosítás korai szakaszában a harcászat lényegében kimerült a katonai oszlopoknak az ösvényekről a bozótosba való válogatás nélküli tüzelésében, ami iszonyatos mennyiségű lőszer elpocsékolását eredményezte és nem tette lehetővé az ellenséges erők felett aratott döntő győzelem elérését. Ezt kiküszöbölendő egy idő után a brit erők teljesen más harcászatot kezdtek el alkalmazni. Az ellenséges erőkkel történő harcérintkezés során letértek az ösvényről és bemozogtak a bozótosba, a válogatás nélküli tüzelést pedig felváltották a célzott egyes lövések. A harcrendben hangsúlyosabban jelentek meg a felderítők és járőrök, az oldalvéd szerepe pedig felértékelődött. Az új harceljárás és harcrend tükrözte az ellenséghez való alkalmazkodás szükségességét, amibe beletartozott a lopakodva járás, a bozótosban való kúszás és a fák mögött való rejtőzés.

Heneker szerint a bozóthadviselésre lehetetlen precíz szabályokat lefektetni, mivel az ellenség nagyon vegyes összetételű. Akadtak közöttük íjakkal és nyilakkal felfegyverzett vademberek, tűzfegyverekkel, íjakkal és nyilakkal felszerelt lovas és gyalogos bennszülöttek, valamint falakkal megerősített városokban harcolók. A bozóthadviselés nem teszi lehetővé a döntő ütközet megvívását, vagy döntő

⁶ CALLWELL, C. E.: *Small Wars, Their Principles and Practice*. Harrisons and Sons, 1906, pp. 13–45., 60–112.

győzelem elérését, de az expedíciók zöme egyébként is korlátozott célokért (bennszülöttek móresre tanítása és/vagy megbékéltetése) folyt.⁷

Counterinsurgency – a francia vonal

David Galula francia katonatiszt *Counter-Insurgency Warfare, Theory and Practice* című művében a *hagyományos*, valamint a *forradalmi* kifejezéseket használja. Szerinte a hagyományos hadviselés során a háború törvényei és megvívásának elvei a szembenálló felek számára egyértelműek és érvénnyel bírnak. A különbség a szembenálló felek képességeiből, a kialakuló helyzetből és az erőviszonyokból fakad. A forradalmi háború esetében azonban kivételtől kell beszélni, mivel arra egyrészt külön szabályok vonatkoznak, másrészt eltérő szabályok érvényesek a szembenálló felekre is.

A forradalmi háború Galula számára alapvetően országon belüli háború, amiben a felkelők nem fogadják el a helyi hatalmat megtestesítő közigazgatást, rendőrséget és haderőt. A konfliktust meghatározza a felkelőknek a hatalom megszerzésére, illetve a velük szembenálló félnek a hatalom megtartására irányuló szándéka. A konfliktusban ezért a felkelők tevékenysége aktív, míg a velük szemben álló fél tevékenysége alapvetően reaktív. A két fél közötti kapcsolatot Galula az erőben és eszközökben, valamint a vagyonban meglévő különbségek miatt *aszimmetrikusként* definiálja.

Az aszimmetrikus jelleg kidomborodik még abban is, hogy a hatalmát megtartani akaró fölényben van a kézzelfogható, míg a hatalmat megszerezni akaró fél a nem kézzelfogható javakat illetően. A kézzelfogható javakat illető hátrány miatt a felkelők értelemszerűen a harcot olyan közegben vívják, ahol lehetőségük van annak kompenzálására. Emiatt a forradalmi harc színtere a lakosság, ami a harcot egyértelműen politikai tartalommal telíti.

Hagyományos hadviselés során a célok eléréséhez használt eszköz katonai, amit egyéb eszközök (diplomácia, propaganda, gazdaság) támogatnak. A forradalmi háború ezzel ellentétben politikai tartalommal telített, mivel célja a lakosság megnyerése, de legalább is ellenőrzése. Hagyományos háborúban a békéből háborúba való átmenet egyértelmű, míg a forradalmi háború esetében elhúzódó, nehezen meghatározható. Összességében Galula szerint a forradalmi háború egy elhúzódó, alapvetően *alacsony intenzitású*, *nem hagyományos* értelemben megvívott konfliktust jelent, ami a felkelő számára olcsó, a felkelés ellen harcoló számára viszont drága.⁸

Roger Trinquier francia katonatiszt *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency* című művében a *felforgató*, valamint a *forradalmi hadviselés* kifejezéseket használja. Ez a fajta *modern* háború szerinte jelentősen különbözik a múlt háborúitól, mivel a győzelem nem a szembenálló felek haderői összecsapásának eredménye. A modern háború politikai, gazdasági, pszichológiai és katonai tevékenységek összességéből áll és célja egy adott országban a fennálló rend megdöntése és egy új rendszer létrehozása.

Ugyan történtek kísérletek a felforgató hadviselés tanulmányozására, de ezek alig mennek tovább a hozzá formailag nagyon hasonló *gerilla-hadviselés* tanulmányozásánál. Fontosnak tartja megjegyezni, hogy a modern hadviselés nem

⁷ HENEKER, William C. G.: *Bush Warfare – The Early Writings of General Sir William C.G. Heneker*. KCMG, DSO, Edited with New Material and Introduction by Major Andrew B. Godefroy, Directorate of Land Concepts and Designs, Department of National Defence, Canada, 2009, pp. 22–51.

⁸ GALULA, David: *Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice*, Frederick A. Praeger, 1964, pp. 25–55.

néhány fegyveres banda ellen, hanem egy felforgató tevékenységet végző fegyveres szervezet ellen folyik. Ezeknek a fegyveres szervezeteknek az alapvető fegyvere a *terrorizmus*.

A terrorista nem visel egyenruhát, a harcterektől távol tevékenykedik és alapvetően fegyvertelen civileket öl meg. A terroristát szervezete segíti elbújni a rendőrség elől. Áldozatai nem tudják magukat megvédeni, viszont ő a lakosságot felhasználva el tud bújni. A terrorista elfogását csak a tömegek ellenőrzésével, számos szervezet párhuzamos alkalmazásával lehet. A terrorizmus ellen harc ezért két síkon folyik: a politikain és a katonain. Míg politikai síkon a lakosság, katonai síkon a fegyveres terrorista szervezet áll a középpontban. A győzelem záloga abban rejlik, hogy az ellenségtől a lakosságot el kell választani vagy el kell idegeníteni, az általa ellenőrzött területeken a működését el kell lehetetleníteni és ezeket a tevékenységeket nagy területen, hosszú ideig fenn kell tartani.⁹

Clausewitz és a népháború

A hadtudományban Clausewitz megkérdőjelezhetetlen klasszikus, aki a háború ezen megjelenési formájával is foglalkozott. Ezt azonban viszonylag röviden, csak egy fejezet erejéig tette. Fő műve (A háborúról) hatodik könyvének (A védelem) huszonhatodik fejezetében (A felfegyverzett nép) megállapította, hogy a *népháború* a politikától különválasztott módon, a harc eszközeként a XIX. századi művelt Európa vívmánya. A népháború kialakulása szerinte természetes következménye a háború megívásában beállt változásoknak.

Clausewitz szerint a népháború, hasonlóan az általános védkötelezettséghez, valamint a nemzeti hadseregek megjelenéséhez, a hadviselés fejlődésének eredménye. A népháborút alkalmazó, annak előnyeit ésszerűen kihasználó fél a háború e fajtáját nem alkalmazóval szemben feltétlenül túlsúlyban van. Hozzáteszi azonban, hogy a népháború nem természetes megjelenési formája a háborúnak, mivel jellegét tekintve nem képes térben és időben összpontosult hatást kifejteni. Hatását csak akkor tudja éreztetni, ha nagy területen, intenzíven és hosszú ideig működik.¹⁰

Clausewitz szerint a népháború egymaga döntést alig idéz elő, sikeréhez megfelelő feltételek kelljenek. Ezek a következők:

- a háború a népháborút folytató ország területén legyen,
- a háború ne legyen egy csatával vagy ütközettel eldönthető,
- a hadszíntér legyen nagy kiterjedésű,
- a nép jelleme kedvezzen a népháborúnak,
- az ország felszíne legyen változatos és nehezen járható.¹¹

A népháborút folytató lakosság egy adott területen mindenhol megtalálható, kerüli az ellenséges főerőkkel való közvetlen harcérintkezést és inkább a szárnyakon, az utánpótlási útvonalakon, és a végeken fejti ki tevékenységét, érezteti hatását. A helyismeretet mesterien kihasználva, az ellenség erejét folyamatosan koptatva, inkább szívósan és kitartóan, mint bátran és vakmerően küzdve ér el sikert.

⁹ TRINQUIER, Roger: *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*. Pall Mall Press, 1964, pp. 17–63.

¹⁰ CLAUSEWITZ, Károly: *A háborúról*. Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999. (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje) pp. 439–440.

¹¹ *Ibid*, p. 440.

Clausewitz a népháború jelentette hadviselést egy „köd- és felhőszerű lényhez” hasonlítja, amely sehol nem központosul, szavai szerint nem „sűrűsödik”. A népháború ereje szerinte elsősorban erkölcsi és nem fizikai. Jelentősége abban van, hogy az idő múlásával az ellenségben egyre nagyobb félelmet és aggodalmat kelt.¹²

A félszigeti háború eseményeire alapozva jelentette ki, hogy a népháborút a hadsereg támogathatja, vele együttműködhet. Az együttműködésnek azonban megvannak a szabályai, mivel a támogatás csak kisebb reguláris csapatokkal való együttműködést jelenthet, mert egy nagyobb koncentráció erős ellenséges csapatokat vonzana, a lakosság nem mindig, vagy feltétlenül bízik a sorkatonaságban, valamint nagyobb erejű katonaság a lakosságot logisztikailag is igénybe venné.¹³ Clausewitz szerint a népháború a hatását inkább hadászati, mintsem harcászati szinten fejti ki és azt többféle módon tudja érvényesíteni, úgymint utolsó lehetőségként egy vesztes csata után, természetes segédeszközként a döntő csata elodázására, a békekötéshez kedvező feltételek megteremtése.¹⁴

A kaméleon színe

Clausewitz a háború természetét elemezve arra jutott, hogy az folyamatosan változó ezért egy színét váltó kaméleonhoz hasonlította. Szerinte ezt három tényező, az úgynevezett „csudálatos háromság” váltja ki. Alkotóelemei az *erőszakosság*, amely a szemben álló felek gyűlölködéséből és ellenségeskedéséből táplálkozik; a *véletlenek és valószínűségek*, amelyek az emberi lélek veleszületett sajátosságából ered; valamint a *racionalitás és számítás*, amely a háború politikának alárendelt eszköz szerepéből következik.¹⁵ A háború az elsőt a *népből*, a másodikat a *hadseregből*, a harmadikat pedig a *kormányzatból* nyeri.

Clausewitz, kora háborúit vizsgálva megállapította, hogy a háború megívásának alapja a nép, a megíváshoz szükséges eszköz a hadsereg, a megívással elérhető cél pedig politikai. Érvelése szerint a nép kebelében meglévő tűz a hadsereg által nyer formát, amit a politika által meghatározott célok megvalósításáért vesznek igénybe.¹⁶

Clausewitz nemcsak a háborút alkotó tényezőket tárta fel, hanem a háborút a tényezők (alap – eszköz – cél) között meglévő összefüggések mentén is alapos vizsgálatnak vette alá. Elmondható, hogy részleteiben közelíti meg a háborút a politika (cél) irányából, valamint részleteiben tárgyalja a háborút a hadsereg (eszköz) irányából. A háborút tartalommal, azaz erőszakkal, gyűlölködéssel és ellenségeskedéssel megtöltő néppel (alap) azonban aránytalanul keveset foglalkozott. A népháború jelentőségét csak bemutatta, röviden leírta, de nem elemezte a másik két tényezőhöz hasonló részletességgel.¹⁷

A fentiek nyilvánvalóvá teszik, hogy Clausewitz a kaméleon-hasonlatot a háború *alapvető természetének* meghatározására alkotta meg és azt lényegben annak megjelenési formájától – azaz *színétől* – függetlenül használta. Clausewitz-i megközelítésben a háború tényezői koronként ugyan különböző súllyal és eltérő

¹² Ibid., pp. 440–441 (idézet p. 441).

¹³ Ibid., p. 442.

¹⁴ Ibid., p. 443.

¹⁵ Ibid., pp. 33–34.

¹⁶ Ibid., pp. 33–34.

¹⁷ Ibid., pp. 439–444; Lásd pl. GORKA, Sebastian: The Age of Irregular Warfare. So What?, Joint Force Quartely, Issue 58, 3d Quarter 2010, pp. 32–38; FORGÁCS, B.: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben, Kommentár, 2008., 1. szám, pp. 88–100.

tartalommal bírnak, de történelmet és kultúrákat átszelő jellegüknél fogva egyetemes érvényűnek tekinthetők.¹⁸ Tisztában volt a háború különböző megjelenési formáival, ami szerinte koronként és kultúránként eltérő. Kora viszonyait alapul véve különbséget tett a művelt és műveletlen népek háborúi között. A különbség alapvető okát az eltérő társadalmi állapotokban látta, mivel szerinte a társadalmi állapotok teremtenek a háborúnak feltételeket és befolyásolják formájukat.¹⁹ Clausewitz a háború természetének leírására a csodálatos háromságot használta, azonban azt tág körben dúló párviadalként határozta meg, amelyben két küzdő fél (akik akár kaméleonok is lehetnek) arra törekszik, hogy saját akaratát fizikai erő alkalmazásával, azaz erőszakkal, a másikra rákényszerítse.²⁰

A háború természetének jobb megértése érdekében Clausewitz különbséget tett *ellenséges érzület* és *ellenséges szándék* között is. Az első könyv első fejezete huszonötödik pontjában (A háborúk különlegessége) egyértelműen kijelentette, hogy minél inkább veszélyezteti a háború az egyes népek létét, annál inkább fog harcias és nem politikai jelleget ölteni, amiben az ellenséges érzület erősebben jelenik meg, mint az ellenséges szándék. Minél mélyrehatóbbak és erősebbek a háborút indító okok, annál inkább törekszik a háború az ellenfél tönkretételére és annál inkább fog harcias, és nem politikai jelleget ölteni. Ezért jelenhet meg háború aszimmetrikus, nem konvencionális, irreguláris, gerilla és partizán formában.

Az ellenséges érzület és szándék közötti különbséget mások is kiemelték, akik a háború megjelenési formái között megkülönböztettek politikai háborút és nem politikai háborút. Az utóbbiak közé sorolható az igazságos háború (nonpolitical war: justice), a vallásháború (nonpolitical war: religion), valamint a létért folyó háború (nonpolitical war: existence).²¹

Clausewitz a Napóleon elleni, évekig elhúzódó félszigeti *gerilla-háborút* annyira fontosnak tartotta, hogy a harmadik könyv (A hadászatról) tizenhetedik fejezetében (A mai háborúk jellege) a spanyolok nemzeti öntudattól áthatott, nehezített körülmények között megvívott, szívós harcát a háború természetes, hadászati szempontból nem elhanyagolható megjelenési formájaként említi meg.

A hatodik könyv (A védelem) hetedik fejezetében (A támadás és védelem kölcsönhatása) a népet a háború fontos tényezőjének tartva a népfelkelést a védelem egy sajátos eszközeként értelmezte.

A gerillák által alkalmazott harceljárás lényegét összefoglalva ötödik könyve (A haderő [a fegyveres hatalom]) tizenhatodik fejezetében (Összekötő vonalak) részletesen elemezte a lakosság összekötő vonalak működtetésére gyakorolt hatását. Megállapítása szerint az igen hosszú és hátrányos domborzati viszonyok között működtetett összekötő vonalak népfelkeléssel komolyan veszélyeztethetők. Ezen állítását megerősítendő jut a tizenhetedik fejezetben (Vidék és talaj) arra a következtetésre, hogy „... a nemzeti háborút viselő hadfél, amelynek katonáit erős harci szellem lengi át, hegyvidéken és átszegdelt terepen kisebb csoportokban

¹⁸ Többek között lásd CREVELD, Martin van: The Transformation of War. The Most Radical Interpretation of Armed Conflict since Clausewitz. The Free Press, 1991, pp. 20, 21, 57, 124–126; ABEGGLEN, C.: How universally applicable is Clausewitz's conception of Trinitarian Warfare?, Internet, letöltve 2013. 01. 22, elérhető <http://www.military.ch/abegglen/papers/trinity.pdf>, pp. 7–8; HERBERG-ROTHER, A.: Clausewitz's "Wondrous Trinity" as a Coordinate System of War and Violent Conflict, International Journal of Conflict and Violence, Volume 3, Issue 2 (2009), p. 217.

¹⁹ CLAUSEWITZ, pp. 14–15, 60, 185, 188, EHRENREICH, Babara: Blood Rites, Origins and History of the Passions of War. Holt Paperbacks, 1998, pp. 7–23, 144–159.

²⁰ CLAUSEWITZ, pp. 13–15.

²¹ Ibid., p. 32.; Lásd CREVELD, pp. 126–149.

működve még akkor is eredményesen fog ellentállni, ha a csapat az ellenségénél bátrabb és ügyesebb nem volna is.”²²

Összegzés

A klasszikusok bemutatása, valamint Clausewitz fő művének elemzése egyértelművé tette, hogy a nagy háborútól eltérően a háború ezen megjelenési formájának nincs meghatározó teoretikusa, nincs saját Clausewitzé. Ennek oka többek között abban keresendő, hogy ez a fajta háború mindig partikuláris jellegű, alapvetően kontextus- és korszak-függő. Jegyeit és sajátosságait nagyban meghatározza a szemben álló felek konkrét társadalmi, gazdasági, kulturális és katonai különbsége.²³ Ezen okok miatt nehezebben kategorizálható, kevesebb lehetőséget biztosít az általánosításra, így sokkal szűkebb teret enged a tudományos rendszerezésre. Az ilyen háború, katonai szakmai szempontból se nem attraktív, se nem kifejezetten érdekes. Nehezen megvívható és megnyerhető, amelyben a hagyományos katonai tényezők mellett egyéb, nem katonai tényezők válnak fontossá, esetenként meghatározóvá. A szemben álló felek közötti alapvető aszimmetria miatt pedig a győzelem sem ad feltétlenül okot a büszkeségre, a vereség – még ha nem feltétlenül katonai is – pedig kifejezetten kínos.²⁴

Az aszimmetrikus hadviselés alapvetően a szegény ember hadviselése. Nem véletlen, hogy a klasszikusok között jelentős számban képviseltetik magukat a világ elmaradottabb térségeiből származó gondolkodók. Mao Tse-tung és Che Guevara írásait sok helyen tanítják a katonai akadémiákon. Marighella írásának komolyságáról meg mindent elmond, hogy megjelenése után nagyon sok országban a tiltott könyvek listájára került és csak szamizdat formájában volt olvasható.

A konferenciával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy nem a leírására használt legmegfelelőbb kifejezés megtalálása a fontos feladat. Globalizált világunk gyorsan változó kihívásainak megfelelő kezelése csak akkor lehetséges, ha a háború eme megjelenési formájának belső dinamikáját és működési elveit megértjük, ha alkotó elemeit és az azok közötti összefüggéseket aktualizáljuk, és ha az ilyen háború sikeres megvívása érdekében a hadsereg mellett az egész társadalmat felkészítjük.

A Clausewitz-i háborús univerzum – azaz kaméleon – továbbra sem vesztett jelentőségéből és megfelelő keretet tud biztosítani nemcsak a háború egyik (nagy, politikai, szimmetrikus stb.), de további (kis, nem-politikai, aszimmetrikus stb.) formáinak – azaz színeinek – a megértéséhez és megfelelő kezeléséhez is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABEGGLEN, C.: How universally applicable is Clausewitz's conception of Trinitarian Warfare? Letöltve 2013. 01. 22. (elérhető <http://www.military.ch/abegglen/papers/trinity.pdf>)

²² CLAUSEWITZ pp. 184., 318–319., 320–323. (idézet p. 322.), 340.

²³ FORGÁCS Balázs: Tito háborúja — A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában. In: KOVÁCS Bálint – MATEVOSYAN, Hakob (Szerk.): Politikai krízisek Európa peremén: A Kaukázustól a Brit-szigetekig. Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2014., pp. 255–271.

²⁴ JOBBÁGY Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 67. évfolyam, 3. szám (2013), p. 28.

Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN) – AJP 3.4.4, NATO Standardisation Agency, 2011. február.

BAKOS Csaba Attila: Korunk változó hadviselésének hadelméleti alapja. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, kézirat (Hadtudomány 2014. évi elektronikus lapszám, http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/index.html).

CALLWELL, C. E.: Small Wars, Their Principles and Practice, Harrisons and Sons, 1906.

CLAUSEWITZ, Károly: A háborúról. Veszprém, 1999. Göttinger Kiadó (A könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.)

CREVELD, Martin van: The Transformation of War, The Most Radical Intepretation of Armed Conflict since Clausewitz. The Free Press, 1991.

EHRENREICH, Babara: Blood Rites, Origins and History of the Passions of War. Holt Paperbacks, 1998.

FORGÁCS, B.: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben. Kommentár, 2008., 1. szám, pp. 88–100.

FORGÁCS Balázs: Tito háborúja – A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában. In: KOVÁCS Bálint – MATEVOSYAN, Hakob (Szerk.): Politikai krízisek Európa peremén: A Kaukázustól a Brit-szigetekig, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2014., pp. 255–271.

GALULA, David: Counter-Insurgency Warfare, Theory and Practice. Frederick A. Praeger, 1964.

GORKA, Sebastian: The Age of Irregular Warfare, So What? Joint Force Quartely, Issue 58, 3d Quarter 2010, pp. 32–38.

HENEKER, William C. G.: Bush Warfare – The Early Writings of General Sir William C.G. Heneker. KCMG, DSO, Edited with New Material and Introduction by Major Andrew B. Godefroy, Directorate of Land Concepts and Designs, Department of National Defence, Canada, 2009

HERBERG-ROTHER, A.: Clausewitz's "Wondrous Trinity" as a Coordinate System of War and Violent Conflict. Intenational Journal of Conflict and Violence, Volume 3, Issue 2 (2009), pp. 204–219.

HEYDTE, Friedrich August Freiherr von der: Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon. New Benjamin Franklin House, 1986.

Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Minisztérium, 2012.

JOBBÁGY Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 67. évfolyam, 3. szám (2013.), pp. 28–31.

SCHMITT, Carl: The Theory of the Partisan, A Commentary/Remark on the Concept of the Political. Duncker & Humblot, 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, Internet, letöltve 2014. 11. 20. (elérhető: <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf>.)

The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Manual, The University of Chicago Press, 2007.

TRINQUIER, Roger: Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency. Pall Mall Press, 1964